



Учителя - фронтвики

Санага
2010 он.

Шойдоков Бадма Шойдокович



Дайнай ба ажалай ветеран, Россин Уран зохеолшодой холбооной гэшүүн, Буряад Республикын хургуулиин габьяата багша, СССР–эй арадай гэгээрэлэй отличник, «Хүндэлэлэй Тэмдэг», «Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай 1-дэхи шатын» ба «Алдар Солын 3-дахи шатын», «Хани барисаанай» орденуудтай, аймагай «Уран Дүшэ» нэгэдэлэй гэшүүн Бадма Шойдокович Шойдоков эгээл дуратай багшанараймнай нэгэн, алиш үедэ үеын нүхэд шэнги, сэдхэл бодолоо хубаалдажа ябадаг аха нүхэрнай гээшэ. Тиихэдэ гансашье манай Захааминда бэшэ, Буряад Республика соогоо мэдээжэ болоһон уран зохеолшо, «Уран Дүшымнай» нэрые үндэр дээрэ үргэжэ ябадаг «Багшанарай багша», сэрэгшэ, зохеолшо аха захатамнай юм.

65 лет Великой Победы!



Эрбэн сэрбэн хада ууланууд саһан малгайта мҮНГЭН дуулгануудаараа, орьёл хабшал хабсагайнуудаараа огторгой оодэ соробхилһон Сарьдагай хормойдо Далахай нютагай МҮЛЬХЭТЭ ГОЛОЙ ОЙ тайгын сарам зураануудые ҮНГЫН амтан жэмэсүүд: Үхэр нюдэн, алирһан, зэдэгэнэ, нэрһэнһээ эхилээд, эмтэ домто һамараа даажа ядаһан хушануудаар хүрээлэгдэһэн хэһэг талмайнуудай нэгэндэ гэхэ гү, ондоогоор Шодоомо гэжэ байсын хормойдо Бадмын түрэлхидэй ҮБЭЛЖООНҮҮДЭЙ гэрнуудһээ утаан огторгой оодэ сорготон харагдажа байдаг бэлэй. Эгээ энэ МҮЛЬХЭТЭ голдо ТҮНХЭНЭЙ Тооро нютагһаа хонгоодор обогой Хохо гэжэ эрэ хүн орьёл Үндэр Сарьдагые дабажа, наашаа ерээд, эндэхиин тунга ногоондо таргалһан Үхэр мал МҮЛЬХЭТЫН аршаанһаа ундаа харяжа тобир тарган байха гээд Шодоомын бооридо буусаяа түүхээрһэн түүхэтэй. Хохын Сарьдагай хабшал Үндэроор Захаамин орожо ерэхэн газарые Хохын дабаан гэжэ нэрлэнхэй. Бадмын түрэлхид ТҮНХЭНҺОО ерэхээр 9 үе боложо байна.

Бадма, эбиигэйнэ хэлэхээр, 1920 ондо бишэн жэлдэ сагаалһанай удаа дүрбэ хоноод түрэхэн болоно. Хягтын педучилищида һуража байһанаа, 1937 ондо нютагаа ерээд, паспорт абаха гэхэниинь, 17-той болошоод, паспорт абахаа ерэхэн зондо яла тҮЛҮҮЛНЭ гэлсэхэдэнь, Далахайда ошожо, сомон зүблэлэй дэбтэр соо 1921 ондо түрэхэн гэжэ заһуулаад, нэгэ наһа доогуур паспорт абаһан байха юм.

1930 ондо Утаата- Далахайн эхин шатын хургуулида орожо, хүдоогэй үбгэн Олхоо Тарба гэжэ ганса хуушан латаар заажа шадаха багшын шаби болоһон гээшэ. 1934 ондо Санагада нээгдэһэн хүсэд бэшэ дунда хургуулида ород үзэг, бэшэг, тоо бодолго, алгебра, геометри шудалһан байна.

Бадма Шойдокович оороо иигэжэ хоорэдэг: «7-дохи класс дүүргэхэ болоод байхадам, Цыренов Доржо Цыренович саашаа һурахаяа ябалши гээ бэлэй»- гэжэ журналист Владимир Данжалов бэшэнэ. Тийгэжэ 1937 оной намар Хягтын багшанарай училищида һурахыень Доржо Цыренович зууршалаа.

Багша

Хяагтын педучилишин 2-дохи курс дүүргээд, нютагтаа Захааминда багшалхаяа ошоһон юм. Тиигэжэ Утаата- Далахайн эхин хургуулида 1938-39, 1939-40 хуралсалай жэлнүүдтэ багшалаа. 1940-41 хуралсалай жэлдэ Шара-Азаргын эхин хургуулида багшалаа. 1941-42 хуралсалай жэлдэ Дабаатын эхин хургуулин эрхилэгшээр хүдэлөө, 1946-47 хуралсалай жэл хүдэлөөд, 4-дэхи класс дүүргэһэн 8-н багашуулые: Базаров Бадмажаб, Дарижапов Бадмажаб, Жалсараева Пүрбэ, Цыренов Михаил, Цыренова Хандажаб, Цыденова Дарима, Цыденжапов Бадмажаб, Шойдокова Ринчин гэгшэдые Санагын 7-н жэлэй хургуулида хурахыень абаад, оороо тэндэ буряад хэлэ, литературын багшаар хүдэлхөө ошоһон байгаа. Тиигэжэ Санагын дунда хургуули сооһоо орой гарангүй 1993 оной сентябрь болотор түрэлхи литература заахынгаа хажуугаар 1959 оной сентябрь һараһаа туд хургуулингаа гол завучаар 1980 оной сентябрь болотор, наһанайнгаа амаралтада гаратараа хүдэлөө. Тиигэжэ Бадма Шойдоквич хургуулингаа хуралсалай таһагые даагшаар хүдэлжэ байхадаа шабинарые үгтэһэн даабарингаа удхые ооһедоо багшын туһаламжагүйгоор ойлгожо, тэрээн тушаагаа тобшолол хэжэ хурахынь түлөө ехэ оролдосо гаргахынгаа хажуугаар, бэшэшье багшанарые ооһэдынгоо предметүүдээр гү, хэшээлэй үедэ үгтэһэн темэнүүдээрээ Үхибүүдэй ооһедоо тобшолол хэжэ хурахын түлөө онсоллол заадаг ба энээнээ бодото байдал дээрээ бээлүүлхэ аргуудта багшанараа хургадаг һэн. Тиигэжэ хамта дээрээ хургуулида 50 жэл, тэрэнэй тоодо Санагын дунда хургуулида 45 жэлэй туршада шабинараа буряад хэлэ, литературада хургаа.

Бадма Шойдоквичто хураһан олон тоото шабинар элдэб мэргэжэлэй дээдэ хургуулинуудые дүүргээд, Буряад Республика соогоошье, ондоо бэшэ областьнуудаар хаа хаанагүй хүдэлнэ. Тэдэнэй зарим нэгые тоолобол, Семен Очирович Никифоров, Станислав Цыренович Бальжанов, Жангар Дугарович Доржиев, Родион Мунгалович Дымпилов, Владимир Раднаевич Соктоев, Владимир Дашеевич Порхоев, Дашанима Будаевич Будаев, Виктор Самбуевич Батуев, Цынгэ Цыренович Ринчинов, Баир Бимбаевич Цыренов, Виктор Цыренжапович Бухаев, Виктор Лхагбаевич Аюшеев, Ольга Санжиевна Шойдокова, Дарима Гармаевна Доржиева, Римма Пагбаевна Дымбрылова, Хандажаб Очировна Хартаева, Гарма Ринчинович Мижиддоржиев, Виктор Хандажапович Дансарунов, Лубсан Бадмаевич Шойдокоч болон бусад хүнүүд болоно. Бадма Шойдоквич 1960 ондо Доржо Банзаровай нэрэмжэтэ багшын дээдэ хургуули дүүргэһэн юм.

Багашуулые эрдэм бэлигтэ хургаха талаар габьяатай байһанай тула 1963 ондо «Бурядай АССР-эй хургуулинуудай габьяата багша» гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргээр үршоогдоо һэн. 1971 ондо «Хүндэлэлэй Тэмдэг» орденоор, 1978 ондо «СССР-эй гэгээрэлэй отличник» гэһэн тэмдэгээр шагнагдаа. 2000 ондо «Хани барисанай» ордендо хүртэнхэй. «В.И. Ленинэй түрэхөөр 100 жэлэй ойтой дашарамдуулан, габьяата ажалай түлөө» үшоо «Фронтвик» гэһэн тэмдэгээр урмашуулагданхай.

Сэрэгшэ



1942 оной мартын долоондо Эсэгэ фашис нохосуудһаа хамгаалалсахаяа мордоо. Тиигэжэ 19– хи далайн сэрэгэй бригадада, һүүлдэнь 119- хи гвардейскэ дивизиин буридэлдэ ябажа фашистнуудые сохилсоо. 1943 оной хабар снарядай хэмхэрдэһэн зүүн хүлэйн гуяын яһанда шаагдажа, һарын туршада фронтын дэргэдэхи госпитальдо эмнүүлээд, дахин дайнда ороо. 1943 оной зун манайхин фашистнууд хоерой хоорондохи эзэгүй талмай дээрэ хоргодоод, яхад Николаев гэжэ сэрэгшэтэй фашис снайпернуудые отожо, агнуури хэжэ ябатараа зурхэнһоо нэгэ сантиметр доогуур снайперта соо буудуулжа шархатаад, фронтын дэргэдэхи госпитальдо 15 үдэр эмнүүлээд, дахин дивизидээ бусаад, дайралдажа ороһон байха. Энэ дайн байлдаан соогуур фашистнуудые хүноолсэжэ ябахандаа, Великие Луки, Новосокольники, Пустошка, Невель гэжэ городуудые ба зуугаад шахуу һууринуудые дайсанай һабарһаа сүлоолсэһэн байгаа. 1944 оной декабриин 27-до фашистнуудые хүноохэ добтолгонуудта хабаадажа ябахадань, арадань дайсанай снаряд тэһэржэ зүүн хүлэйн улые бала сохижо, эрхыень таһалаад, баруун хүлэйн шаантада шагайн хажуудахана шаагдашаһан юм. Урдаһаань ерэнэн снаряд урдань тэһэрээ һаа, Бадмые һалгаажархиха байгаа. Юуб гэхэдэ, снаряд хайшаа ошожо ябахандаа тэһэрнэб, тэрэл ошожо ябаһан тээшээ хэмхэрдэһэнүүдын эршэтэйгээр ошодог.

Бугуруслан хотодо дүрбэн һарын туршада эмнүүлээд, элүүржэлгын батальондо гүйсэд эдэгэтэрээ 4 һара тухай хэбтээ. Дахин дайшалхы зэргэдээ орожо, Балтийн далайн эрьедэхи Гдынэ гэжэ Польшын город хүроод байхадань, Берлинэй гарнизон хяа бута сохюулаад, фашистнууд ооһэдыгоо тушаагаа гэжэ майн 2-ой хүни дуулдаад, тэрэ городто зогсоһон сэрэгшэд «УРА!!!» хашхаралдан, огторгой оодэ олон һомонуудые буудажаа хоноо. Дайсаниие хүл дээрэнэ хүгэдүүлээд, амиды мэндэ үлэһэндоо сэрэгшэдэй хүхилдэһые ямаршые үгэнүүдээр тэмдэглэхын аргагүй байһан юм гэжэ Б.Ш. Шойдоков хэлэдэг, гэжэ журналист В. Намсараев бэшэнэ.

Дайнай газарта унаһан баатар нүхэдэйнгоо түлоо, оорынгоо түлоо үһоогоо абахаяа, хүсэн дээрээ хүсэ, нэмэжэ далижаад, дайсаниие баруун тээшэнэ намналсажа эхилээ юм.

Дайсан дарагдажа, Илалтын үдэр ерээ гүб даа. Б.Ш. Шойдоковой дайшалхай зам түгэсэжэ, 1946 оной майн 17- до тоонто Далахайдаа бусаа бэлэй.

Уран зохиол



Уран зохиол бэшгэж эхилсэн тухайгаа Бадма Шойдокович иигэжэ хоорэдэг: «Уран зохиол бэшгэж эхилсэн ушарни гэхэдэ, 1941 оной хабар Шара-Азаргын эхин шатын хургуулида хүдэлжэ байхадаа, «Тараг» гэжэ шүлэг бэшээд, Хоца Намсараевта эльгээһэн байгаа. Тэрээндэм бараг сэгнэлтэ үгоо хэн. Дайн дажар эхилээд, саашаадаа юумэ бэшэхэ арга олдоогүй хэн. 40-оод оной һүүл багаар гү, али 50-аад оной эхээр хэн гү- Гэгээрэлэй министрствын мэргэжэлтэ Цейжэб Цыдыпович Цыдыпов Санагын хургуулин ажалые шалгахаяа ерээ юм. Тиэхэдэ Михаил Пришвинай «Лисичкин хлеб» гэжэ ангууд тухай расказуудай согсолбориһоо буряадшалаад, хэшээлэй үедэ үхибүүдтээ уншадаг байгаа. Цейжэб Цыдыпович һонирхоод, номой хэблэлдэ эльгээгыш гэхэдэнь, эльгээһэмни, хэблээ бэлэй. Энээнһээ уламжалан, С.М. Кировай үхибүүн ба эдир наһан тухай Голубевагай «Уржумай хүбүүн» гэхэн туужа буряадшалһамни, хэблээ. Тиигээд оороо бэшгэжэ туршаа бэлэйб.

«Урогуудай һүүлдэ» гэжэ эгээ түрүүшын согсолбори соогоо дундуур наһанай үхибүүдые харуулан байха. Энэ ном 50-аад онуудай тэн багаар хэблэгдэжэ, һайшаалда хүртоо бэлэй. «Эсэгийн туһалагша» гэжэ бага наһанай үхибүүдтэ зорюулагдаһан расказуудай согсолбори 60-аад онуудай тэн багаар хэблэгдээ хэн.

«Зэдэ голой һэбшээн» гэхэн багшын арюун, хүшэр хүндэ ажалые харуулан туужа 1968 ондо «Байгал» журналда хэблэгдээ хэн.

«Дархан соло» гэжэ туужа 1971 ондо хэблэгдээ. Энэ туужа соо Санагын баатар Бато Мишишкеевич Дамчеевэй дайшалһы алдар солые мүнхэлөө. Үхибүүдтэ зорюулан һайн зохиолнуудай конкурсын соносхогдоходо, тус туужада 2-хи шан болгогдоо хэн.

1987 ондо хэблэгдэһэн «Хилын харуулан» гэжэ туужа соо Дамба гэжэ буряад хүбүүнэй ажабайдалые, Эхэ оронойнгоо хилые нангинаар сахихаяа оролдоһые харуула.

«Дарин амтан» гэжэ туужа соогоо оорынгоо дайн байлдаанда ябаһан тухай дурдан түүрээнэ.

65 лет Великой Победы!



«Һүнийн зүргэнүүдээр» гэжэ туужа соо фашистнуудай хилын харуулай заставада добтолон ороходо, командир комиссар хоёрой үхибүүд Баярта, Гэрэлма, Галя гурбан холын пионерлагерьта байба. Тиигээд лэ түрэлхидтээ абаһаар уулзажа шадангүй, зүүн зугые барижа, ой модон соогуур элдэбын аюултай дайралдаһаар, партизануудай лагерьта эжынэртээ уулзажа, бэе бээ ололсоһые харуулаа.

1992 ондо хэблэгдэһэн «Гургалдай мэргэн ба тэрэнэй хүбүүн» гэжэ ном соо хоёр үльгэр, 9-н онтохон оруулагданхай. 1993 ондо хэблэгдэһэн «Санаг тоонто нютагнай» гэхэн шүлэгүүдэй согсолбориие гаргахадаа: «Мэлс Самбуевтайгаа, шабитайгаа адли сугтаа бэшэжэ һураа хүм даа, тэрэ шүлэгүүдни энэ ном соо оруулагданхай», - гэжэ Бадма Шойдокович хоороо һэн гэжэ журналист Владимир Данжалов бэшэнэ.

1994-1995 онуудта хоёр томо «Дайсанай ара талада», «Үхэл ба амидарал» гэжэ романууд Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай фронтнууд дээрээ буряад болон элдэб үндэһе яһатанай сэрэгшэдэй хани барисаан, дайшалхы хэрэгүүд тухай дэлгэрэнгүйгээр бэшэжэ олониитын анхарал татажа һонирхуулаа. Энэ хоёр романай үргэлжэлэл болохо «Тоонто нютаг» гэжэ гурбадахи романиинь дайнай һүүлээр хүдоо нютагай ажабайдал, дайнһаа амиды бусажа ерэхэн хүбүүдэй ниитын ажахыда дүүргэһэн үүргэ тухай ульһатай гоёор домоглоо.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайн тухай роман- трилоги бэшэхэн хүн Бурядаймнай уран зохёолшодой дунда үгы бэшэ аал? Тиимэхэ эгээ түрүүшын роман- трилоги бэшэхэн хүн манай Бадма Шойдокович Шойдоков болоно.

1952 ондо «Уран-Дүшэ» гэжэ Монгол, Түнхэн, Санага гурбанай уулзуур дээрэ оршодог эгээл дүшэтэй адли уулын нэрээр уран зохёолой эмхи бии болгоод, бүлэг үхибүүдээр хүдэлжэ эхилһэн байгаа. Тэдэ шабинар сооһоо Мэлс Самбуев табан жэлэй туршада туд эмхиин хэшээлнүүдтэ хабаадаад байхадаа, тон һайн шүлэгүүдые бэшэдэг болоһон юм.

65 лет Великой Победы!



Бадма Шойдоковой нурагша Аюша Доноев «Дуулахал дайдам Захаамин» гэхэн шүлэгүүдэйнгээ дэбтэр соо ехэнхидээ арадай аман үгын маягтайгаар бэшэһэн удха түгэлдэр бүтээлнүүдээрээ мэдээжэ болоо гэжэх элэхэ хэрэгтэй.

«Уран-Душын» бэшэшье гэшүүд Дашеев Михаил Сыбанович, Дампилова Хандажаб Дармаевна, Дармаева Санжай-Ханда Долгоржаповна, Очиров Николай Цыденович, Доржиев Михаил Цыбикович, Мархаева Таисия Хандуевна, Намжилова Роза Баировна болон бусадай зохёохы эдэбхи далижан, зула мэтэ бадаржа байһандань уран зохёолшо Бадма Шойдоков гүйсэд этигэлтэй ябадаг.

Бадма Шойдокович наһанайнгаа амаралтада гарһанайнгаа удаа «Бадансуу» гэжэ эхэнэр хүнэй хуби заяа харуулһан роман дээрэ хэдэн жэл хүдэлжэ түгэсхоо. Гадна залуушуулай инаг дуран тухай ба залуу гэр бүлэнүүдые харуулһан туужануудые: «Оюуна», «Оороо зэмэтэйш», «Хүүхэмни, хүлисыш даа», «Дуран тухай дуун», «Хойто эхэ»- гэхэн нэрэнүүдтэйгээр бэшэжэ, «Знамя труда» газетын уран зохёолой «Ажалай туг» гэхэн хабсаргалтада хэдэн жэлэй туршада бараниень гаргуулжа үрдеэ.

1991 ондо Россин уран зохёолшодой холбооной гэшүүн болонхой. 1996 ондо «Буряад Республикын арадай уран зохёолшо» гэхэн хүндэтэ нэрэ зэргэ уран зохёолшодо үршоогдэнхэй.

65 лет Великой Победы!



Зүблөөнэй үедэ



Һүүлшын хонхын найр

65 лет Великой Победы!

